

Új világ – a tudásalapú társadalom

közpolitikai vitairat

New World - a knowledge-based society

készült a Megújuló Magyarországért Alapítvány támogatásával¹

Absztrakt

Az ipari kapitalizmus kialakulásához hasonló mély átalakulásban vagyunk. Az országok most az ezt meghaladó tudásalapú gazdaság kiépítésében versenyeznek. A nyertesek magasan képzett munkaerővel, nagy hozzáadott értékű munkát végeznek. Ezzel gazdagságot, erős középosztályt építenek. A képzetlen vesztesek nem tudnak eléggé bekapcsolódni az értékesebb tudásmunkába és nagy segélyre szoruló tömeget alkotnak.

A tőke szabad mozgása leszűkítette a kormányok mozgásterét, ám a legfontosabb nemzeti feladat a magasan képzett emberek kifejlesztése maradt. A skandinávoknál jobb a közoktatás, a németeknél a szakoktatás, az ázsiaiak szorgalmasabb tanulók, jobbak az amerikai egyetemek. Akkor bedobjuk a törülközőt? Van, amit nem csinál meg más helyettünk. A mi tudásalapú társadalmunkat nekünk kell kiépíteni. Most.

We are in deep social transformation wich is similar to the development of industrial capitalism. The countries are now competing in the formation of knowledge society. Winners work with highly qualified staff and high added value work. With this work they build wealth and a strong middle class. The losers are uneducated and can not get involved enough in more valuable work, and many are in need of social assistance. The freedom of movement of the governments reduced on account of the free movement of capital. The most important national task remains the development of highly qualified people. Public education is better in Scandinavia, the German professional education is better than ours, asian students are more diligent, american universities are better than ours. Let's give up? We need to build our knowledge-based society.

Kulcsszavak

tudásalapú társadalom, hozzáadott érték, oktatás, középosztály, innovációs verseny, bérv verseny
knowledge based society, added value, education, middle class, innovation competition, wage competition

Új világtendencia

A „tudásalapú társadalom” jelenségének alapja, hogy nő a gazdaságban és a társadalomban az immateriális tényezők aránya az anyagi termeléshez képest. Ez átalakítja a társadalmakat. Ahogy az ipari forradalom eredményeként lecsökkent az élelmiszertermeléssel foglalkozók száma, ma csökken a fizikai munkások aránya és nő a szellemi munkásoké.

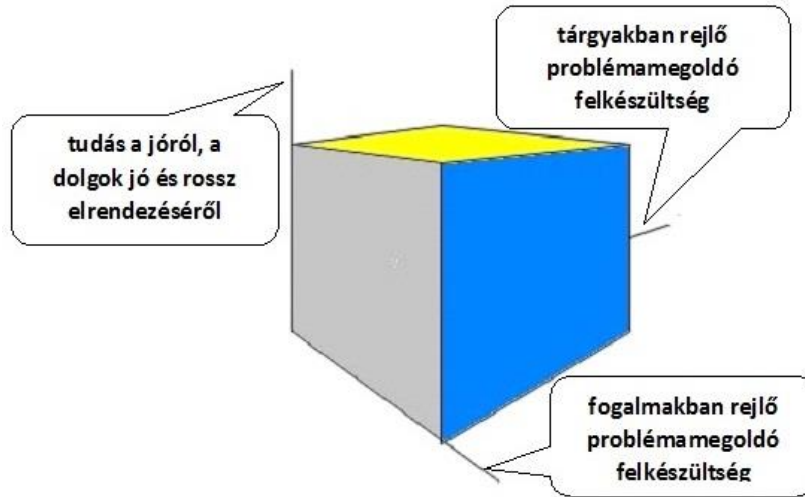
Ez annak a következménye, hogy bonyolódik a termelés és a társadalom. A szervezetekben olyan problémák megoldásával foglalkoznak, amelyekhez szükséges tudás nem fér el egy vezető fejében. A régi mindent tudó vezető helyén szakértői teamek vannak. A növekvő tudást kollektívák hordozzák. Ez átszabja a szervezeti, hatalmi és társadalmi viszonyokat és a tőke

¹ A Tanulmány a Megújuló Magyarországért Alapítvány támogatásával készült, és épít a „Párbeszéd” tudásalapú munkacsoportjában szervezett vitákra.

szerkezetét. A tőkének sosem csak anyagi összetevői voltak. Csak az újabb fejlemények tükrében jobban látszanak a korábban elhanyagolt tényezők.

A tőke összetevői (lásd 1.ábra) (Domschitz 2012, 2013)

1.ábra

1. Anyagi tőke. Mostanáig főleg az anyagi tőkére figyelt a világ. A gazdaságtan és az egyenlősíteni akaró klasszikus baloldal, a kor jellemző tőkeformájával, - az anyagi tőkével számolt. És az egyenlőtlenségeket, az anyagi tőke birtoklása/nem birtoklása alapján vezette le. A programok is döntően az anyagi javak előállításáról szóltak, vagy az anyagi egyenlőtlenségek leküzdését jelentették. A baloldal küzdött a munkásság tőkéhez való juttatásáért és a jobb bérekért. Ám a tőkének más összetevői is vannak.

2. Tudástőke. Egyre jelentősebb a termelésben az emberek képességeiben rejlő tudástőke. Segítségével ismerjük meg a világunkat, és vele oldjuk meg a problémákat.

3. Tudás a jóról. Annak a tudása, hogy mi a jó és a rossz, mi értékes és értéktelen. Ilyen például az emberek, szervezetek közti bizalom, kiszámíthatóság. Értékesnek vagy értéktelennek, helyesnek, vagy helytelennek gondolunk e valamilyen cselekvést. E tudás segít prioritásokat képezni és vele tudunk alternatívákról dönteni. Melyik a jobb?

E tőkék az emberi felkészültségek három dimenzióját alkotják.

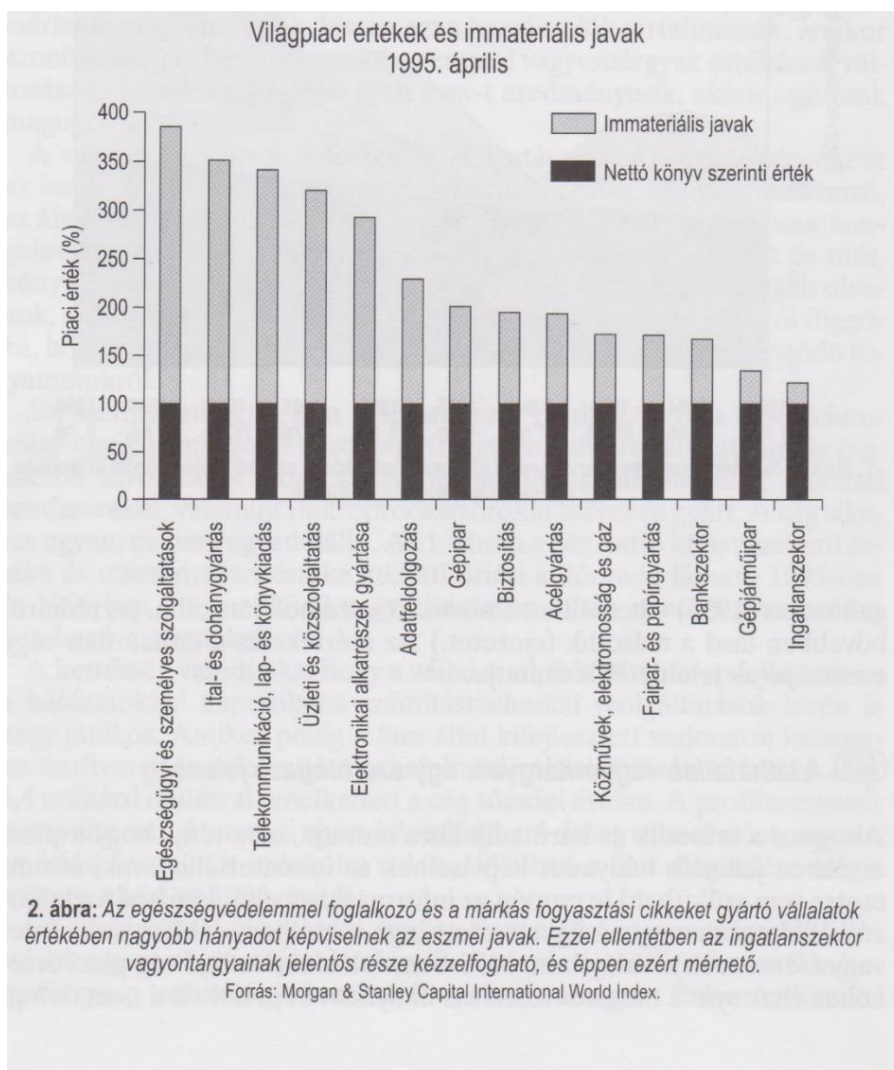
Mindegyik tőke összetevő támaszkodik a többire. Egyik sincs önmagában. Egy tárgyat nem lehet előállítani tudás nélkül, és nem állítanánk elő, ha nem tudnánk, hogy mire jó.

Mindegyik tőkeösszetevővel problémákat oldunk meg. Az ipari kapitalizmus elején a tárgyi - anyagi tőke volt a domináns, ma erősödik a másik két összetevő szerepe.

A mai vállalatok értékében egyre nagyobb tétel a vállalat ismertsége és a vállalattal kapcsolatos bizalom, a vállalati kultúra, a dolgozók tudása, motiváltsága, egymásba helyezett bizalma, együttműködési készsége. E tőke-elemeket nem lehet bankba tenni, nem tudja kezelni a vállalati mérleg. Az immateriális tőke aránya ágazatok szerint is változik. A 2. ábrán a könyv szerinti értéket 100-nak tekintve láthatók egyes ágazatok immateriális tőke arányai. (Sveiby 2001)

Igaz ez a társadalmakra is. Látszik például az adófizetési hajlandóságon. Tétel az ország jó híre, befolyásolja az idegenforgalmat, az áruk fogadtatását, a gazdaságot, a fizetéseket, és az életszínvonalat. Átalakítja a termelési viszonyokat is, mert a tudás, mint termelő eszköz az emberek személyiségében van, és ezt nem lehet elvenni tőlük. A fizikai munkára lehetett még fizikai kényszerrel „motiválni”. De nem lehet a kreatív munkára. Az innováció szabadságot és „emelkedettséget” igényel – ezek nem érvényesülnek elidegenedett viszonyok között.

2.ábra

A tudásalapú társadalom kialakulása átrendezi az országok közti viszonyokat is. Nem egyformán halad előre. Jobban, halad ott ahol a tudás teremtés feltételei társadalmi méretekben jobbak. Aki előbbre jár az oktatásban, az előbbre jár a gazdaságban és a társadalom emberi minőségében. Ma ezek ideáltípusai a skandináv országok. Az alábbi 1. számú táblázatban láthatjuk a GDP arányos állami kiadásait a Magyarországgal összehasonlítva. Abszolút értékben még nagyobb a különbség, mert a Skandináv országokban a GDP is nagyobb.

1. táblázat

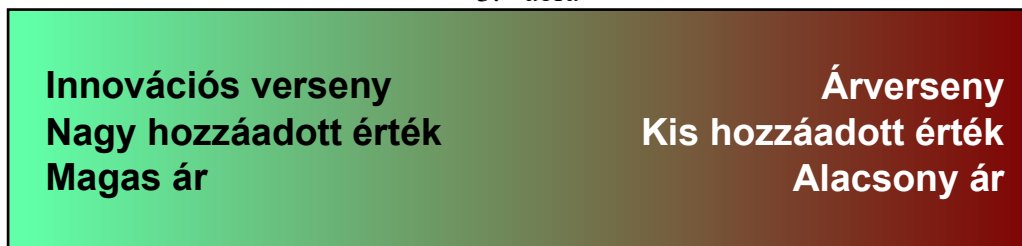
	2009 Összesen	2012 Közoktatás	2012 Felsőoktatás	2012 Összesen
Magyarország	5,12	2,6	0,8	3,4
Dánia	8,74	5	1,8	6,8
Norvégia	7,24	4,9	2,5	7,4
Izland	7,81	4,5	1,4	5,9
Finnország	6,81	4,1	2,1	6,2
Svédország	7,26	3,9	1,9	5,8

(Forrás 2009 Eurostat, 2012 OECD) (Pogátsa 2016)

A munka ár – érték aránya. A hozzáadott érték forrása egyre inkább szellemi természetű. A vállalatok, országok két alapvető stratégiával versenyeznek ebben is. Lásd a 3. ábrát.

Az egyik stratégia az olcsó munkaerőre épít. Abban versenyez, hogy hogyan lehetünk a legolcsóbbak a piacon. Az olcsó munka pedig képzetlen munka. Nem állít elő nagy értéket, ezért olcsó, de sok van belőle. Ebből alacsony fizetések, alacsony adóbevétel, fogyasztás, életszínvonal fakad. Az alacsony fogyasztás alacsony keresletet generál és fékezi a gazdaságot. Ez az árverseny szűkülő spirálba hajtja a gazdaságot.

3. ábra

A másik stratégia arra törekszik, hogy a munka nagy értéket hozzon létre, ennek megfelelően az ára is magasabb legyen. Ezt jól képzett dolgozók, szervezetek és gazdaságok tudják megtenni. A magasabb bérek nagyobb adóbevételt hoznak az államnak, és nagyobb fogyasztást generálnak, ezzel ösztönzik a gazdaságot.

A tőke így talál olcsó és alacsony hozzáadott értéken termelőket, ide helyezi az egyszerű munkáit, az összeszerelő üzemait, és talál magas hozzáadott értéket termelőket, ide helyezi az innovációs beruházásait.

A tudásalapú társadalom kialakítása nem óhaj. Tendencia. Van. Akkor is, ha akarjuk, akkor is, ha nem. Mindenképpen elhelyezkedünk a tudásalapú új világban. Vagy a centrumában, a centrum közelében vagy a perifériáján. Az elhelyezkedés alapja a tudásmunka képessége. Ez is befektetést igényel. Döntően oktatásba és az egészségbe.

Ez paradigmaváltást követel a tőkéről való gondolkodásban. Az oktatás és az egészségügy tőkebefektetés. Ez szemben áll a maradékelvű felfogással, hogy akkor költünk e területek fejlesztésére, ha marad.

A tudás természete és a tudásalapú társadalom

Minden eddigi társadalom tudás alapú. Az emberek szükségleteik kielégítésére a korábban bemutatott háromféle felkészültséget használják. Amióta van emberi társadalom:

- a tárgyakkal fizikai-természeti problémákat,
- a nyelvhasználattal, megértési, és kommunikációs problémákat,
- a jóról való tudással értékelési-döntési problémákat oldunk meg.

E felkészültségeket az ember konstruálja. A tudásalapú társadalomban az iparra ráépült a tudás termelése, és a tudást hordozó emberek miatt felértékelődtek az emberi viszonyok.

Az új munka

Az új tudásalapú munkában gyakran nem eszköz keletkezik, hanem kölcsönös megértés. Megértés a közös cselekvéshez. Ezt máshogy kell szervezni, mint a tárgyak előállítását. A munka „túldalán” nem tárgy, hanem érző, gondolkodó ember van. Ez igaz a szervezetekre és az országok szervezésére is. Meg lehet szervezni mechanikusan és kényszerekkel vállalatokat, társadalmakat, de az biztosan nem lesz tudásalapú társadalom.

E munkában, nem manipulálni kell a másikat, hanem egymásra figyelve kölcsönös egyetértést kell kialakítani arról, hogy

- mit tekintsenek *igaznak* (mi a helyzete a szervezetnek, az innováció tárgyának, az országnak.) Ez a világ bonyolódása miatt nehéz, mert minden specialista csak egy részét ismeri a valóságnak. Ez a *kölcsönös nézetegyeztetést* kialakító kommunikációt igényli;
- egyetértést kell kialakítani arról, hogy mit tekintsenek helyesnek, etikusnak. Azért kell ezt közösen kialakítani, mert e nélkül a normarendszer kevésbé lesz megalapozott, és eredményes, és kevésbé fogják követni. Ez is tőke.
- meg kell értetniük önmagukat, szakemberként is és emberekként is. Mert a tudás az emberhez van kötve. Olyan megoldásokat kell találniuk, ami megfelel a személyeknek is. (Habermas 1994)

Az így kialakított közös valóságkép talaján tudják kezelni a bonyolultságot. A hierarchikus szerveződés mellé a heterarchikus szerveződés lép. Attól függően, hogy milyen problémát kell megoldani, úgy kell az ahhoz értő specialistának dominálni. A speciális tudás mellett képesnek kell lenniük a másik ember szempontjainak átvételére, nézőpont váltásra, együttműködésre, önmaguk megértetésére. A hagyományos oktatás nem tanít erre. A szervezetek az ilyen nézetegyeztetésekre alapozva alakítanak ki innovációs megoldásokat. Amelyeket aztán fizikailag is megvalósítanak. Talán egy más országban, ahol találnak erre olesó munkaerőt.

A tudástőke több fontos jellemzőben különbözik az anyagi tőkéttől

A tudástőke birtoklása. A tárgyakat, a pénzt birtokolhatja úgy valaki, hogy az nincs a vele dolgozó munkás birtokában. Ez nem mondható el a tudástőkéről. A tudás-tőke az ember személyiségéhez tartozik. Nem lehet elvenni tőle. És csak úgy tud dolgozni vele, ha elsajátította, ám ezzel részessé válik a tulajdonban. Munkája kevésbé elidegenedett, mint azé a fizikai munkásé, aki kevesebb tudással dolgozik a tulajdonos gépein.

A tudásmunka terjedésével nő a tőketulajdonosok aránya. Ez átalakítja a társadalmakat. A tudásalapú társadalmak demokratikusabbak. A munkahelyeken már nem termelőeszközök nélküli kiszolgáltatott munkás dolgozik, hanem tudásbirtokos. Tulajdonosként kell vele bánni. Nem kiszolgáltatott, nem nincstelen. Birtokos. Ha elmegy a cégtől – az országból – viszi a tudását. Más céget, más országot gyarapít.

A tudás nem halmozható fel olyan mértékig, mint az anyagi tőke. A tudás, amivel dolgozunk több, mint amit tudhat egy ember, és több, mint amit egy szervezet birtokolhat. A tudás megosztása kényszer. A pénz, az anyagi tőke továbbra is kevesek birtokában maradhatnak és ők az emberiség töredékét alkotják. De a tudás egyre nagyobb tömeg birtokában van, s ez nem vehető el tőle. A tudás nem központosítható. A tudásalapú világban a központosítás butítja a rendszert, mert akkora hatáskört ad a központnak, amelyet az nem érhet fel tudással.

A hatalom átrendeződése. A bonyolódó szervezetekben olyan problémákat kell megoldani, amelyhez több ember tudása kell. Itt nem dominálhat egyetlen szempont sem. Ezért a hierarchikus szerveződés helyére a heterarchikus – a több eltérő szempontot egyesítő agytröszt szerű modell lép. A túlzott hatalomkoncentráció idejétmúlttá válik. Ennek van oktatási következménye is. Az iskolának erre is fel kell készíteni. Olyan vitázók kellene, akik határozottan képviselik a maguk igazát és tiszteletben tartják a másik személyét.

A tudásra nem érvényes a megmaradási elv. Míg a régi tőkék esetében, ha valahol a tőke nő, máshol csökken. Legfeljebb e csökkenéseket nem veszik számításba. Nő az anyagi gazdaság, s csökken a bioszféra valamilyen jellemzője. Nő valaki pénzvagyona, s csökken valakiké máshol. A tudást, ha megosztjuk, akkor az még a megosztóé is marad. A tudás megosztásával, a tudástőke nő. Ezért ez növekedési forrás. Fő terepe az oktatás. Az oktatás tőkét növel.

A termelékenység növekedése miatt egyre kevesebb ember kell az élelmiszerek és a fizikai tárgyak előállításához, ezért nem is lehet ilyen munkát adni nekik. De lehet olyat, ami a műveltséget, a képességeket, az egészséget, az élet minőségét növeli. Ez is tökenövelő tétel.

Nem érvényes a redisztribúció. A tudástőkét nem lehet államosítani, nem lehet mástól elvenni. Csak úgy szerezhető meg, hogy az egyének hosszú ideig munkálkodnak saját tudásuk kifejlesztésén. Az egyenlőtlenségek a tudás megszerzési lehetőségeiben vannak – s a politikának az egyenlőbb esélyeken kell dolgozni.

Az ipari és a tudás paradigma alapvető különbségei

A tudásalapú társadalmakban sok jelenségre máshogy tekintenek, mint az ipari rendszerekben. Néhány változást mutat az alábbi táblázat. (Sveiby 2001)

2. táblázat

Megnevezés	Ipari szemléletben	Tudás alapú szemléletben
Emberek	Költségek, erőforrások	A bevétel termelői
A termelés eredménye	Dolgok, kézzelfogható termékek	Immateriális javak (modellek, elméletek, eljárások, szoftverek)
Termelés	Fizikai munkások fizikai dolgokat munkálnak meg, anyagi termékeket állítanak elő	Tudásmunkások a tudást immateriális javakká alakítják
Munkafolyamat	Gépi technológia által vezérelt, lépésről lépésre szervezett	Gondolatok, kommunikáció által vezérelt, kaotikus
A termelés szűk keresztmetszete	Pénz és emberi képességek	Idő és tudás
A bevételek elsődleges formája	Anyagi javak, (pénz)	Tanulás, új gondolatok, felismerések, új ügyfelek, K+F)
A vezetés feladata	Ellenőrzés	A kollégák támogatása
A hatalom forrása	A hierarchiában elfoglalt hely	Tudás, szakértelem
Információ	A kontroll eszköze	A kommunikáció eszköze, problémamegoldó erőforrás
Információáramlás	A szervezeti hierarchián keresztül	A munkatársak hálózatain keresztül
Tudás	Egy eszköz a sok közül	A munka alapja
A tanulás célja	Új eszköz megtanulása, alkalmazása	Új (tudás) vagyon létrehozása
Részvénypiaci érték	Dologi javak által meghatározott	Eszmei javak által meghatározott

A tudástőke egyszerre személyes és közösségi. A tudásmunkában a személyek megosztják a tudásaikat. Ezt csak személyes tudásbirtokosként tehetik. Közöségi, mert a közösség tagjai birtokolják, és mert a tudás létmódja a megosztás. A tömeges tudásmunka új tőkeviszonyt hoz létre a korábbi magántulajdon viszonyai mellett.

Új egyenlőtlenségek. Van, ahol a régi ipari munka társadalmi tudástársadalmakká alakulnak át és a tudással való munka a jellemző. S mert ennek nagy a hozzáadott értéke, jobban meg is lehet fizetni. Ezek a régiók innovációs versenyben vannak másokkal. A verseny lényege, hogy ki tud nagyobb hozzáadott értékű megoldásokat kidolgozni.

Máshol - például Magyarországon - az olcsó munkán alapuló ipari munka társadalmát építik. Amelynek kicsi a hozzáadott értéke. Ez a munka árversenyben van más régiók munkáival, abban, hogy ki tud olcsóbb munkaerőre támaszkodva versenyelőnyre szert tenni.

A tudásalapú társadalom egy komplex rendszer, amelyben minden összetevő hat a másikra, Gazdaság, politika, adózás, innovációs fejlesztések, oktatás egészségügy egységes rendszert alkotnak, amelyben az egészséges, művelt emberek fejlődése a cél. A közoktatás és az egészségügy a legfontosabb befektetéssé vált.

Új egyenlőtlenségi rendszer

A három különböző felkészültség (tárgyak, tudás és társadalmi tőke), tulajdonságai meghatározzák a hozzájuk való egyenlőtlen hozzáférés lehetőségeit. (Domschitz 2012)

A hozzáférési esélyekben sok mondandója van a kommunikáció participációs modelljének. E modell a problémamegoldási felkészültségekhez való hozzáférésként tekint a kommunikációra. (Horányi 2007)

Az egyenlőtlenségekhez igazságossági elképzelések kapcsolódnak. Amartya Sen szerint a fejlődés szabadság, amely lehetővé teszi az emberek kibontakozását. John Rawls igazságosságelméletében azt javasolja, hogy képzeljük el, hogy nem tudjuk előre, hogy hova születünk, és bárhova születünk, egyenlő esélyeket kell kapnunk képességeink kibontakozására. Az egyenlőtlenségeket e szemléletben nézzük.

Tárgyakhoz való egyenlőtlen hozzáférés

A tárgyakhoz való hozzáférésnek egyenlőtlen fizikai feltételei vannak. Van-e otthon étel, s víz, fürdőszoba, vagy nincs. Sőt: van otthon vagy nincs. Van könyv a polcon, vagy nincs. Van internet, wifi, vagy nincs. Van felénk sűrű tömegközlekedés, vagy nincs.

A tárgyak használatához képességekkel kell rendelkezünk. Testünket alkalmassá kellett tennünk a tárgy használatára. Például meg kellett tanulni fogat mosni, tisztálkodni, írni, biciklizni, vezetni. Testünk egyenlőtlen képességei egyenlőtlen tárgyhasználatot eredményez.

A tárgyról egy sor ismerettel kell rendelkezünk, hogy észlelhessük, hogy tudjuk mire való, hol található stb. Ismereteink egyenlőtlensége egyenlőtlen tárgyhasználatot eredményez.

A tárgyakkal való rendelkezést intézmények szabályozzák. Fontos, hogy birtoklom-e az életemhez szükséges anyagi feltételeket, vagy ezeket más birtokolja. E kérdés a marxizmusban a társadalmi struktúra alapja. Életesélyek és hatalmi helyzetek egyenlőtlenségét okozza.

A szimbolikus – fogalmi kultúrához való egyenlőtlen hozzáférés

A tudások anyagi hordozóit érzékelnünk kell. Meg kell látni a papíron a betűt, az apró betűhöz nagyító szemüveget kell használnunk. A szóban elhangzó információt meg kell hallani.

Sok minden múlik azon, hogy jelen vagyunk-e az információ elhangzásánál. Szabályozzuk is, hogy ki hallhatja, az információt, s ki nem. Ki olvashat világnézetének megfelelő sajtót, hallgathat rádiót és ki nem? Ki vehet részt az egyetemi oktatásban, s ki nem, kit finanszíroz az állam és ki nem. Ezek egyenlőtlensége anyagi egyenlőtlenségeket is eredményez.

A fogalmakat gyakran más fogalmakkal magyarázzuk. Az új tartalom megismeréséhez, megértéséhez ismernünk kell azt a nyelvet, amelyen elmondják. A jó olvasási képesség, a tanulási technikák ismerete megkönnyíti és élvezetessé teszi a tanulást. E használat egyenlőtlensége, egyenlőtlen ismereteket, és problémamegoldó felkészültséget egyenlőtlen életet eredményez.

Ha a magyar anyanyelvű pedagógusok olyan szókincsű nyelvet beszélnek, amelyet nem értenek a szegényebb nyelvű diákok, akkor nem értik az új ismereteket. Érthető a beszéd, ha az új tudást ismert szavakkal magyarázzák. Érthetetlen, ha ismeretlennel. Nyelvünk egyenlőtlensége egyenlőtlen tudást eredményez.

A termelésben megnőtt a tudás szerepe, így a tudás különbsége az életesélyekben is meglátszik.

Egyenlőtlen hozzáférés a jóról való tudáshoz

Ennek is van anyagi és fogalmi feltétele. Élmény-telien átélhetőnek kell lenni a cselekedetek felemelő „jó” és alacsonyító „rossz” voltának, következményeinek. *Átéltető* jutalom, vagy kudarc kell ahhoz, hogy a jó és rossz megkülönböztetésére képesek legyünk. Jelen kell lenni a „jó” ünnepein. És viselni kell a kudarcot. Az élmények egyenlőtlensége egyenlőtlen hozzáférést jelent az értékekhez, s így az életben való eligazodáshoz és életminőséghez.

Az értékekhez való hozzáférés fogalmi-gondolati magasságokat is igényel. Pontosabb „a jó” ismerete, ha az érzelem segíti a gondolatot, s a gondolat segíti az érzelmek észlelését. Fogalmaink egyenlőtlensége egyenlőtlenséget okoz az értelem és értékek elképzelhetőségében.

Mindez szocializáció révén sajátítható el. Ahány kultúra, szubkultúra annyiféle értelem van. Segít az olvasás, a művészet, a kultúra, kultúrák (!) történeteinek elsajátítása. Az értékekhez való hozzáféréshez valahol – a kultúránkban otthon kell lennünk. Idegen kultúrában, amely elnyomja a miénket, elidegenedetten létezzünk. Az idegen kultúrának való alávetettség, egyenlőtlenséget teremt az értékek átélésében és az életvezetés minőségében. Valakinek értelemmel teli a csador viselése Európai iskolában. Akkor is, ha valakik szerint az iskolának vallásilag semlegesnek lenni. Vannak azonos neműek, akik életüket házassági kötelékben szeretnék élni, úgy, mint más párok, s vannak országok, ahol ezt megtehetik, s van ahol nem.

Az iskolai egyenlőtlenségek fontos tényezője az is, hogy az iskolába szegénységből, vagy/és roma családokból érkezett tanulók otthonról hozott kultúráját „rossznak”, megváltoztatandónak ítéli az iskola. Ezzel elidegeníti a gyerekeket a kultúrájuktól. Pedig az iskolának kellene befogadóan alkalmazkodni az érkező gyerekekhez, hogy természetes különbözőségeik felől építse ki a tudásalapú társadalom univerzális képességeit.

Társadalompolitikai következmények

Az látjuk, hogy a társadalmi különbségek okai, egyre inkább tudás-természetűek. Ennek következménye van a társadalomkritikai gondolkodásban.

Amennyiben az élethez szükséges javak kulturális természetűnek (is) mutatkoznak, akkor elavul a csak az anyagiakra koncentráló társadalomkritikai gondolkodás. Az újabb egyenlőtlenségeket nem lehet csak anyagi támogatással csökkenteni. A tudás megszerzése a személyek és közösségek saját felkészültségeiken való munkáját igényli.

Ezért a kizsákmányolás fogalma is félrevezető az újabb egyenlőtlenségek esetében. A zsákmány olyan, amit elvesznek valakik valakiktől. A tudás esetében az a probléma, hogy sosem volt sokak birtokában. Ezért az újabb egyenlőtlenségek nem magyarázhatók kizárólag az „elvéttellel”.

Ezeket az emberek saját képességeik kimunkálásával szerzik meg, vagy nem szerzik meg. A társadalompolitikának e képességfejlesztés feltételeit kell biztosítani. Így a csak anyagi elosztásra koncentráló szemlélettel szemben, tudás-intenzív perspektívában is kell gondolkodni. A mobilitási esélyek növelésével építeni kell a középosztályt és nyitni kell a tudásmunkások felé!

Ha az ökológiai kritika szempontjait is figyelembe vesszük, akkor olyan ökológiai és társadalomkritikai gondolkodásra van szükség, amely miközben korlátozza az öncélú anyagi növekedést, támogatja a szellemet. Ezzel a társadalom problémamegoldó felkészültsége úgy tud nőni, hogy nem terheljük jobban a természeti erőforrásokat.

Összefoglalva: A társadalmi különbségek csökkentésének ma már elsősorban műveltség emelő, oktatási követelményei vannak. A gazdasági társadalmi tervezésnél e komplex hozzáférési lehetőségeket és ezek egyenlőtlenségét is figyelembe kell venni.

Az oktatás egyenlőtlensége nemzetek közti egyenlőtlenségeket is okoz. Az alapvető különbségek 3. táblázatban láthatók.

3. táblázat

<p>Van ahol az oktatás magas színvonalú stratégiai állami befektetés, lehetőség mindenki számára</p> <p>Az oktatás nagy mobilitási esélyt ad mindenki számára. Az oktatás révén ki lehet kerülni a szegénységből és be lehet kerülni a középosztályba.</p> <p>Van esélyteremtés az iskola és óvoda előtti időszakban. A gyerekek egyenlőbb képességekkel érkeznek az iskolába</p> <p>A jobb oktatás révén többen dolgoznak, és magasabb értékű munkát tudnak elvállalni.</p> <p>A jobb képességű emberekkel rendelkező térségekbe, országokba szívesen megy a tőke a magas hozzáadott értékű munkákkal, ezért itt sok innováció születik.</p> <p>A magasabb értékű munka jobb béreket jelent.</p> <p>A (magasabb) béreket elköltik, ez keresletet jelent más vállalkozások számára, ez serkenti a gazdaságot.</p> <p>Erősödik a középosztály, kevesebb a segélyre szoruló.</p> <p>A magasabb jövedelem magasabb adóalapot jelent, ez növeli az állam bevételeit.</p> <p>Az államnak van pénze a magas színvonalú oktatás megszervezésére.</p> <p>Az állam beruház az oktatásba ...</p>	<p>Van ahol az oktatás alacsony színvonalú, (maradékeltű) állami kiadás a tömegek számára, egy kisebbség saját erőből beruház</p> <p>Az oktatás nem ad mobilitási esélyt mindenki számára. Az oktatás révén nem lehet kikerülni a szegénységből, csak kivételesen lehet bekerülni a középosztályba.</p> <p>Gyenge az iskola és óvoda előtti esélyteremtés. A gyerekek egyenlőtlen képességekkel érkeznek az iskolába.</p> <p>A gyenge oktatás miatt kevesen dolgoznak, és kis értékű munkát tudnak elvállalni.</p> <p>A kisebb képességű emberekkel rendelkező országokba nem szívesen megy a tőke, csak a kis hozzáadott értékű munkákkal, ezért itt nem születnek innovációk.</p> <p>Az alacsonyabb értékű munka kisebb béreket jelent.</p> <p>Az alacsony bérek kis keresletet jelentenek más vállalkozások számára, ez visszafogja a gazdaságot.</p> <p>Kicsi és gyenge a középosztály, több a segélyre szoruló.</p> <p>A kisebb jövedelem kisebb adóalapot jelent, kicsi az állam bevétele.</p> <p>Az államnak nincs elég pénze a magas színvonalú oktatás megszervezésére.</p> <p>Az állam nem tud beruházni az oktatásba...</p>
--	--

Az egyszerű munka olcsó, s a magyarországinál vannak olcsóbb tömegek. Az egyszerű munka ára és hozzáadott értéke nem elég a szükségletek kielégítéséhez. A műveltebb rétegek és országok életesélyei jobbak másoknál, mert jobbak a hozzáadott érték előállításai képességeik.

Stratégiák és értékek

A megoldás típusai

A tudásalapú társadalmak kialakítására többfajta megoldás született. A megoldások attól függenek, hogy

- mit gondolunk az állam és az egyének feladatairól, illetve;
- a szűkös források között egy magas kultúrájú elitre fókuszálunk, aki megtalálja a helyét a tudásalapú társadalomban, vagy az esélyteremtést széles rétegekre is kiterjesztjük.

Így négyféle fejlesztési stratégia van. (Tamás 2007)

	A fejlesztést piaci automatizmusokra bízva	A fejlesztést erős állami befektetésekkel támogatja
Néhány esélyes területre fókuszál	elitista	magas tudomány, innováció
Széles körben teremt esélyt a fejlődésre	libertárius	szociálpolitika központú

1. Piaci automatizmusokban gondolkodó és szűk elitre fókuszáló „elitista”;
2. Piaci automatizmusokkal számoló, de széles körű esélyteremtő „libertárius”;
3. Aktív államban gondolkodó elitista, „magas kultúrára – tudományra” fókuszáló;
4. Aktív állammal számoló és széles körű esélyteremtő „szociálpolitika-központú” modell

1. Elitista modell

E modell a piaci alkalmazkodást a tiszta piaci viszonyokra kívánta bízni. E neoliberais megoldás volt jellemző a rendszerváltás utáni kormányok gondolkodására. Leépítették a jóléti államot, ellehetlenítették a dolgozók érdekvégyesítési lehetőségeit. Megszorító csomagokat vezettek be a költségvetési egyensúly érdekében. Privatizáltak. A közbeszerzéseket a „versenyképes” nagyvállalatok nyerték verseny előnnyel, vagy korrupcióval. Az eredmény: az állam a politika és gazdaság összefonódásából gazdagodó oligarchák befolyása alá került. Ez az új „elit” felemészti az ország javait. Szavakban a piaci mechanizmusoktól várták az ország felzárkózását, és közben a piac ellen dolgoztak. „Eredmény” a szűkülő és lecsúszó középosztály, a növekvő szegénység. Az így kialakuló néhány tudás-intenzív megoldás is egy szegényedő és rövid távú túlélésben gondolkodó közegben találja magát. Milliók estek ki a piaci kapcsolatokból és a társadalmi szolidaritás intézményeiből.

2. Libertárius modell

A piaci automatizmusokban gondolkodó és szélesebb rétegeknek esélyt adó libertárius modellnek volt egy pár középosztályosodást lehetővé tevő éve. A társadalom *egy részében* elindult egy saját vállalkozó szellemű alapuló polgárosodás. Ott, ahol a piacot még nem uralták el korrupciós hálózatok. Pár évig hittünk abban, hogy kialakul a kapitalizmust stabilizáló anyagilag független középosztály, amely rendelkezik tartalékkal, hogy egy munkahelyváltás ne veszélyeztesse az egzisztenciáját. És művelt ahhoz, hogy bele tud szólni a közéletbe.

A polgárosodó középosztály és az elit jelentős önerőt szánt a saját és gyerekei oktatására. Megteremtette a szegény állami oktatás magasabb színvonalú alternatíváját. Kialakultak reform pedagógiai, elit általános és középiskolák. Ezeket ma visszafejleszti az állam.

Ez a polgárosodás egy szűk körre terjedt ki. Így nem elég erős a demokrácia megvédéséhez, az oligopóliumok és a korrupció visszaszorításához. Egyre nehezebben teremt meg anyagi és szellemi újratermelésének feltételeit. Kulturális tőkéből még így úgy megél, de az új-feudális viszonyokban fenyegetve van függetlensége.

3. Magas kultúrára fókuszáló állam

Ez a modell a hazai jó adottságokra fókuszálva, néhány esélyes területen termelne tudományos és innovációs eredményeket, majd ezeket hasznosítaná a globális gazdaságban. Sajnos nincs olyan erős vállalati szféra, amellyel ezeket az eredményeket a globális gazdaságban hasznosítani lehetne. A kutatás fejlesztést azonban nem szabad elhanyagolni. A kutatói bázis nemzetközi közegbe való bekapcsolódását szorgalmazni kell.

A kutatás bázisai a kutatóintézetek mellett az egyetemek. Az egyetemek oktatói a közelmúlt terhelése miatt az oktatásra szocializálódtak, de most, hogy kisebb lett a hallgatói létszám, a

felszabadult kapacitásokat kutatásra lehet fordítani. Az alkalmazás formális feltételéhez eddig is hozzá tartozott a kutatás. Az igazi probléma, hogy nincsen a kutatásra állami stratégia.

A tudásalapú fejlesztésnek van olyan fajtája, amely megfelelne a hazai lehetőségeknek. Ez a kis és középvállalkozások, egyetemek, kutatóhelyek közti kapcsolati háló erősítése. Ez a köztük lévő kapcsolatok, bizalom, információáramlás, együttes projektek fejlesztését jelenti, amely horizontálisan segítené a tudás terjedését, és az ezen alapuló fejlesztéseket.

Ezt ki lehet egészíteni azzal, hogy a már kialakult „összeszerelő ország” adottságaira is lehet alapozni. Az egyoldalúan az olcsó munkaerőre épített gazdaságpolitika következtében sok leányvállalat telepedett meg az országban, amelyek az alacsony hozzáadott értékű munkákat, (a termelést és szerelést) telepítették az országba. És otthon hagyták a piackutatás, stratégia alkotás, kutatás-fejlesztés, tervezés, marketing, kommunikáció, pénzügyek, kereskedelem magasabb hozzáadott értékű munkáit. A munkaerő képzettségi szerkezete is ehhez igazodott. A hazai leányvállalatok bérversenyben vannak olcsóbb régiókkal és érdekük a hozzáadott értékű termelő képességük fejlesztése. Általában is érdemes ösztönözni a magasabb hozzáadott értékű munkák Magyarországra telepítését, (Műszaki fejlesztés, technológiai fejlesztések).

És támogatni lehetne az ezekbe beszállító hazai vállalkozások fejlődését, felkészülését, hogy a beszállítónak váló vállalkozások ezen keresztül kapcsolódjanak be a nemzetközi gazdaságba.

4. Szociálpolitika alapú fejlesztések. Kitanulni a szegénységből ...

Magyarország számára, ha az országba a lakóit is beleértjük, akkor a szociálpolitika központú megoldás a legégetőbb. Ez ad megoldást a sűrűsödő társadalmi konfliktusokra, és a felzárkózásra. A politikai elit és az ország erre van a legkevésbé felkészülve.

Az „erős állam” kifejezésnek az oktatás terén ma negatív jelentése van. Az iskolák ma szenvedik az erős államot, mert elveszítették az autonómiájukat. A tudásalapú társadalom „erős állam” politikája nem az autonómiákba való részletes beavatkozást jelenti, hanem a célok széleskörű társadalmi vitán alapuló kijelölését, a feltételek biztosítását és a célhoz vezető intézményes eszközök kialakítását.

Ez egy mindenki számára egyenlő mobilitási esélyt teremtő szociálpolitika és oktatás lenne. Amely alulról szélesíti a tudásalapú társadalomban dolgozni tudó középosztályt. Szociálpolitikával, oktatással és aktív munkaerő-piaci megoldásokkal.

A közoktatásra hat a demográfiai helyzet.

- A középiskolákban és az egyetemeken lecsökkent a diákok száma. Ezek a gyerekek a középosztálybeli, vagy az annál jobb módú rétegekből származnak. Itt alacsony a gyerekek száma. De maradtak kapacitások a magasabb minőségű oktatásra külön költségek nélkül. A csökkenő gyerekszámot szenvedti a felsőoktatás, és szenvedti majd a nyugdíjrendszer, mert mindez a módosabb, érték-előállító, adófizető középosztály csökkenését is jelenti
- A társadalom szegényebb rétegeiben magasabb a gyerekek száma. A közeljövőben egyre több gyerek szegény, képzetlen családban születik. Az ő beilleszkedésüket a mai közoktatás nem tudja megoldani. Ez tudásalapú társadalomban súlyosabb probléma. Régen az ipari munka alján sok egyszerű betanított munka volt, a tudásalapú társadalomban nincsenek ilyen munkák. Megfelelő képzettség nélkül nem lehet beilleszkedni a munka új világába. Ha nem teszünk valamit, egy dolgozni nem tudó, és a tudás világából is kimaradó széles réteggel kell együtt élni. Ha nem teszünk valamit, az aktív korú lakosság 30-40 %-a ebből a rétegből toborzódik, akik nem vesznek részt az értékek előállításában, de segélyre szorulnak. Tudás hiányában nem tudnak a közéletben se részt venni. Vagy egy növekvő konfliktushelyzetre kell berendezkedni, vagy segíteni kell az itt született gyerekeket, hogy kitanulhassanak e világból. A konzervatív megoldás nem tudja kezelni ezt a problémát. A

családi adókedvezmények ott segítenek családokon, ahol van munka, és adó. E területen rasszista cigányozó hangok is megjelennek, de ez színvak kérdés. Ma Magyarországon négymillió ember él a létminimum alatt, és a cigány lakosság körülbelül 700.000 ember. A cigányok többsége ezen a szinten él, de a probléma a számokból láthatóan nem cigány kérdés. A rasszista hangok csak elfedik a problémát. A közoktatás nem tudja kezelni a szegénységből eredő hátrányokat. De a gyerekek és családjaik szegénysége túl sok esetben ellehetetleníti a tanítást.

Ma Magyarországon a gyerekek mintegy 35 %-a komoly nélkülözésben él, és e tekintetben nemzetközi összehasonlításban is rosszul állunk.

- Növelni kell az oktatásra fordított kiadásokat, de ugyanolyan fontos az oktatás egyenlőbb minőségének kialakítása. Például a magyarországi alapiskolát végzettek szövegértési eredményét nagymértékben meghatározza, hogy az Ország melyik részén jártak iskolába, de ez mögött nem az iskola helye, hanem szegénységi problémák rejlenek. A magyar közoktatás erősen hozzájárul a társadalmi különbségek újratermeléséhez. Nemzetközi összehasonlítás is megmutatja, hogy lehetséges az iskolák közötti különbségek csökkentése. Lásd a 4. táblázatban

4. táblázat

Iskolák közötti egyenlőtlenségek összehasonlítása	Finnország	OECD- átlag	Magyarorsz ág
Jól teljesítő, jó státuszú iskola	6%	20%	32%
Rosszul teljesítő, rossz státuszú iskola	4%	18%	25%
Iskolák közötti variáció matematika eredményekben	5%	37%	63%

Forrás: OECD, PISA 2012 Results: Excellence through Equity – Giving every student the chance to succeed 2013 (Pogátsa 2016)

- Az iskola néha egyenesen okozza az egyenlőtlenségeket azzal, hogy a különböző kultúrával érkezett gyerekek között eleve ragsort állít, s az egyiket értéktelennek nyilvánítja. Az oktatást érdemes lenne a mindenkori lemaradó iskolák fejlesztésére koncentráltan végezni. Megszabható a szükséges kimeneti teljesítmény az egyes iskolatípusokhoz, és évfolyamokhoz, és megmérhető a kibocsájtás teljesítménye. Ez alapján megtudható, hogy hol van beavatkozásra szükség. És az oktatáspolitikai a mindenkori lemaradó 10-20%-ra koncentrálna. Ezeket az iskolákat kell feljebb hozni, oktatási, módszertani segítséggel, szociális munkával, speciális és külön megfizetett tanári segítséggel, ellenőrzéssel. Mindaddig kell ezt folytatni, míg az iskola el nem éri a meghatározott standardokat. Aztán ismét megtalálni a lemaradó 10-20%-ot és fokozatosan ki lehet alakítani, hogy a közoktatás mindenütt egyenlő és növekvő esélyeket adjon. Ez a modell működik Finnországban. E megoldás megszünteti az iskolai szegregáció problémáját is. Ha mindenhol azonos színvonalú oktatást kapnak a gyerekek, okafogyottá válik az a félelem, hogy a szegényekkel, cigányokkal együtt tanuló gyerekek hátrányt szenvednének. És megmarad a szabad iskolaválasztás lehetősége is.
- A problémát még fokozza, hogy a tanulással kapcsolatos egyenlőtlenségek már az iskola és az óvoda előtti időszakban kialakulnak. Ezért be kell avatkozni korábban. Ez szociálpolitikai eszközöket is igényel. Szociális munkásokat, egész napos iskolákat, kollégiumokat, iskolai étkeztetést, lehetőségeket kell biztosítani, ahol az anyák már a kisgyerekekkel tanulhatnak, részt vehetnek korai szocializációs hatások szervezésében.
- A gyerekszegénység felszámolása is tudástársadalmi elem. Az oktatási problémára ráfonódott a szociális probléma. Ahol a gyermek éhez, ott nehéz hosszabb távon gondolkodni társadalmi kiemelkedésről. A GDP arányos szociális kiadások tekintetében is le vagyunk maradva.

- Segíthet a feltétel nélküli alapjövedelem bevezetése, mert leveszi a rövid távú anyagi gondokat a családok válláról, és a felszabaduló energiák tanulásba fordíthatók.
- A kormány „munka alapú társadalom” célkitűzése nem teremtette meg a tudásalapú munkát, de az ipari munkát sem. A munka jelszavával, csak a szociális segélyezés visszaépítését eredményezte. Emberek kerültek hátrányosabb helyzetbe, mert olyan térségben laknak, olyan a kapcsolatrendszerük, végzettségük, amelyek miatt nem kaphatnak munkát. A közmunkát csak annyiban tekintjük értékteremtő munkának amennyiben gátolja a munkaerő leépülését.

Az új munka készségei és az oktatás előtt álló kihívások

A terjedő tudásmunka is új igényeket támaszt a közoktatás irányába.

A tanulás képessége. A tanulás képessége előbb van logikailag, mint a tanulás és a tudás (mert ha nem tud tanulni, nem tanul, s nem lesz tudása.). A tanulás: munka saját magunkon. Nem adjuk át – ha nem veszik át. Ezért ezt kell előbb megtanítani.

A tudásalapú munkához a tudást meg kell szerezni. Ki kell mondani, hogy tanítás nincs tanulás nélkül. Minden tanulás a tanuló munkája saját készségeinek a fejlesztésén. Ezért a pedagógiának a tanulói aktivitásra kell építeni. Amit a diák cselekszik, azt tanulja meg. Ha a cselekvése tananyag memorizálása és a felidézése, akkor ezt a képességét fejleszti ki. De a munka nem memorizálás. A munkában problémákat kell megoldani.

A szükséges ismeretek is változnak ezért az iskola nem képes az egész életre való ismeretek átadására. Ezért a korszerű ismeretek mellett az önálló tanulás képességét is ki kell kialakítani. A közoktatás, ha csak a konkrét szakmára képez, akkor az így kiképzett munkaerő rugalmatlan, és kiszolgáltatott a munkaerő piacon. Mert önálló tanulás nélkül, ha szakma elavul, a munkaadó elmegy, nehezen tudja átképezni magát. Manapság ez egy életpálya alatt sokszor megtörténik.

Problémamegoldás. A tudásmunkás problémák megoldásával keresi a kenyerét. A bonyolódással a problémamegoldás is kollektív formát ölt. Míg ez korábban a tulajdonosok, vagy a menedzsment dolga volt, a bonyolódás miatt ez is megváltozott. Korábban a problémamegoldási gondolkodási fázisai, úgy, mint elhatározás, (hogy hova akarunk eljutni), a problémához tartozó tudások összegyűjtése, az alternatív javaslatok kidolgozása és a döntés, (de Bono 1997) a vezetők dolga volt. És csak a végrehajtás volt a dolgozók dolga. Ma a magasfokú specializáció miatt az egész folyamatban együtt kell működni. Ezért nem csak a végrehajtás készségeit kell kialakítani, hanem az önálló és közös problémamegoldását is. Ezért a pusztán ismeret visszaadásra orientált oktatás mellé a gondolkodás tanítását is erősíteni kell az iskolának.

Alkotó munka, kreativitás. Az innovációs versenyben kiemelkedő szerepe van a kreativitásnak. A kreativitás oktatási és társadalmi feltételei fejlesztethetők. A kreativitás egyik legfontosabb külső feltétele a fizikai és lelki biztonság.

Proaktivitás. A mai dolgozónak önállóan és kezdeményezően kell dolgozni és nem várhatja meg a vezető részletes utasításait. Kell a kezdeményező szellem, a kritikus gondolkodás és döntés képessége. Az oktatásnak továbbra is feladata marad az ismeretek átadása, de az önálló kutatómunkára, értékelésre, véleményalkotásra, megoldások keresésére is fel kell készíteni.

A kooperáció képessége. A tudásmunka döntően csapatmunka. Tudások kombinálása a közös megoldás érdekében. Ez a másokra való odafigyelést, a moderált kommunikációs keretek ismeretét és betartását igényli. A mi iskoláinkban ritka az, amikor a diákok egymást erőforrásnak tekintik. Gyakran inkább versenyeztetik őket a jobb jegyekért, a tanár figyelméért. Pedig a csapatmunkában a belső verseny káros, mert gátolja az erőforrások megosztását.

Kommunikáció idegen nyelveken. A munka nemzetközi téren történik, elengedhetetlen, hogy egy, több idegen nyelven tudjunk kommunikálni.

Széles látókör és átfogó kép a világról. A magasabb hozzáadott értékű tevékenységek, például a piackutatás, stratégiai gondolkodás, szervezetfejlesztés, tervezés, kutatás fejlesztés, pénzügyek, marketing mindegyik széles látókört és a társadalomról szerzett tudásokat is igénylik. A csak szakmai képességekre felkészítő oktatásból nem kerülnek ki ilyen emberek. Ezeket a munkákat ott végzik, ahol az oktatás felkészíti erre az embereket. Egyszerre kell valamiben alaposan felkészülni és széles műveltséggel kell rendelkezni a világról. A globális világban szükség van a világról, gazdaságról és kultúráról szóló ismeretekre.

A szűk munkaadói érdeknél átfogóbb a társadalom érdeke

A tudás alapon strukturálódó világban ezek stratégiai képességek. A magyar oktatás rabja az iparkamara által szorgalmazott rövidlátó stratégiának, amely csak az ipari munka képességeire kíván felkészíteni. Ezzel árt az iparnak is, mert így csak az olcsó munkát képes fogadni. A vállalkozások szeretnének azonnal használható munkaerőt kapni a társadalom költségén. Ez a szemlélet ront az ország innovációs potenciálján, mert a munkaerő igények ideiglenesek, így nem is motiválnak a munkaerő fejlesztésére. De ha megszűnik a munkahely, vagy a szakma, akkor ismét az egyén költsége lesz, hogy a munkaerő újra munkát vállaljon. A dolgozó nem egy szervezetben dolgozza le az életét, (és ezt a munkaadók se gondolják) ezért a folyamatos alkalmazkodásra, megújulásra kell felkészíteni. Ez nem közvetlen munkaadói érdek. Nem lehet a társadalom szélesebb felelősségét szűk rövid távú munkaadói érdekeknek alárendelni.

A globális gazdaságban leszűkült a nemzeti kormányok mozgástere. A hagyományos tőke szabadon áramlik. Közben a humán tőke szerepe nő, és ennek fejlesztésében a nemzeti kormányoknak döntő szerepe van. Vannak országok, akik ezt felismerték pár évtizede, s már élvezik az innováció anyagi előnyeit is. Tudják, hogy az oktatás a legfontosabb stratégiai beruházás. Magyarország szembe megy ezzel. (5. táblázat)

5. táblázat: Oktatási ráfordítások a GDP arányában, Nyugat-Európában és Magyarországon

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Magyarország	4,51	4,95	5,06	5,83	5,33	5,33	5,33	5,17	5,0	5,06	4,78
Nyugat-Európa	5,66	5,77	5,94	6,1	6,05	5,94	5,83	5,77	5,88	6,38	6,38

Forrás: Eurostat (Pogátsa 2016)

Az ábrából az is látszik, hogy, ha a GDP arányos ráfordításokban utolérnénk a Nyugat-Európai szintet, a lemaradásunk akkor is nőne, mert a GDP alap nagyobb Nyugat-Európában. De első körben ezt kellene megcélozni, az utolérésben pedig magasabb arányban kellene az oktatásba befektetni.

A tudásalapú társadalom politikája

Az emberekbe történő beruházás gazdasági beruházás is. A tudásalapú társadalom fő tőkái a tudás és a társadalmi tőke. Ezek hordozói az emberek és az emberek közti viszonyok. A tőke fejlesztése ezért az emberi erőforrás fejlesztését is jelenti. Ezért a gazdaság és az emberek fejlődése nem két egymást nehezítő, hanem egymást erősítő tétel. Ezért az oktatásra, szociálpolitikára, egészségügyre fordított pénz nem keletkezhet maradékelven.

Az alapkérdés a régi: az emberek birtokolják-e az életükhöz szükséges feltételeket? Régen ez anyagi feltételeket jelentett. Ma az egyenlőtlenségi rendszer egyre inkább tudás természetű. A felszabadító, az elidegenedést csökkentő logika megmaradt. Az emberek legyenek birtokában az életükhöz szükséges feltételeknek. Ez a szabadságuk alapja. Ma a tudás megszerzésének

egyenlő feltételeit kell kialakítani. Ez is beruházó politika. Nemcsak egyéneknek, rétegeknek teremt jobb esélyt, hanem az egész országnak.

Esélyteremtő jóléti állam. Az emberi tőkébe való beruházásnak növelni kell a középosztályt. Létszámban, biztonságban, anyagi függetlenségben és tudásban. A középosztályt a szegényebb rétegek mobilitási esélyeinek növelésével kell gyarapítani. A tudásalapú társadalom állama esélyteremtő jóléti állam. (Pogátsa 2016)

Magasabb hozzáadott érték. Az erősödő középosztály hatására több ember képes magasabb hozzáadott értékű munkát végezni. Ez magasabb béreket is jelent. A magasabb bérek keresletet teremtenek más vállalkozásoknak, így fejlődik a gazdaság. A növekvő bérek magasabb adóalapot jelentenek, így az állami adóbevételek is stabilizálódnak. A középosztály alulról való feltöltődésének hatására kevesebb lesz a segélyre szoruló.

Munkademokrácia. Az esélyteremtő jóléti állam és a magasabb bérek nem jönnek létre piaci automatizmusokon. Ki kell alakítani állami közreműködéssel a munka világában olyan érdekharmonizáló mechanizmusokat, amely a dolgozókat és a tőkéseket egyaránt érdekeltté teszi a termelékenység növelésében. Amelyben a dolgozók is vállalják, például tanulással a termelékenység növelését, és az ebből eredő nyereséget elosztják a bérek és a profit között.

Társadalmi egyeztetési folyamatok. A társadalmi döntés-előkészítés kiterjedt rendszerét is fel kell építeni. A tudásalapú társadalom jellemző működés módja ez. Eredményként jobb döntések, tájékozottabb, felelősebb, szolidárisabb szereplők jönne létre. Erősödik a társadalom szövete, ami a társadalmi tőke összetevője.

Szabályozott munkaerő piaci megoldások. Ma egyszerre van munkaerőhiány a magas minőségben dolgozó vállalkozásoknál és feketén foglalkoztatott, létminimum alatti tömegek a kizsákmányoló munkával dolgozó cégeknél. A minimálbér folyamatos és tervezhető emelésével és az átképzések támogatásával az alacsony hozzáadott értékű munkahelyekről át kell áramoltatni a munkaerőt a magasabb hozzáadott értékkel dolgozó munkahelyekre. Ezt támogatja a feltétel nélküli alapjövedelem hatása is.

Feltétel nélküli alapjövedelem. A mindenkinek járó feltétel nélküli alapjövedelem megnöveli mindenki, a középosztály, a gazdag és a szegény szociális biztonságát. És mert mindenkinek egyformán jár, növeli a társadalomban a szolidaritást. Ezen a szolid, de biztonságos alapon új perspektívák nyílnak a mobilitásra, tanulásra, munkahelyek változtatására. Ez a biztonság lecsökkenti a dolgozók kiszolgáltatottságát, ezért kiszelektálja a csak pusztán kizsákmányoláson alapuló munkát. A szolidaritás a tudásalapú társadalomban termelőerő. Mert az erőforrások megosztása, a tudások kombinációja adja az új értéket. A nem szolidáris társadalmak lemaradnak. Ezért a szolidaritás progresszív politika.

Egyenlő esélyteremtő oktatás. Az ország bármely részén lévő iskolában azonos és egyre magasabb minőségű oktatást kap minden gyermek. A lemaradó iskolák felzárkóztatására plusz erőforrásokat biztosít az állam. Az egyenlő esélyteremtés az oktatás, és a szociálpolitikai eszközök szoros integrációját igényli. Az új tudástársadalmi szükségleteknek megfelelő ismereteket és készségeket kell kialakítani.

Magas újraelosztás. Ne a szegény támogassa a gazdagot! Az esélyteremtő állam beruház az emberi tőkébe, de ehhez bevételekre van szüksége. Progresszív, többkulcsos személyi jövedelemadó rendszert, vagyonadót kell bevezetni, és a maradékot meg kell fordítani. Csak, ha kialakult az erős középosztály, amely versenyképes munkát tud végezni, megtermeli a szükséges jövedelmeket, ha kiépült az esélyteremtő oktatás, ha rendbe tettük az egészségügyet, akkor költözzön a kormány, akkor építsünk stadionokat, akkor pályázzunk olimpiára, akkor építsünk presztízsberuházásokat.

Antikorrupció és elitcsere. A magas újraelosztás adófizetési hajlandóságot is feltételez. Ezt pedig aláássa a korrupció. Aláásta a rendszerváltás után kialakult gazdasági politikai elit. Az antikorrupciós politika elit cserét is igényel. Nem szívesen fizetnek az emberek adót, ha azt gondolják, hogy ellopják. Az esélyegyenlőségek kiépítése lecsökkenti a mindennapi korrupció kényszerét, de meg kell teremteni a magas – „felvilági” - korrupció leküzdésének feltételeit is.

Új középosztály politika. A régi baloldal munkásbázisa lecsökkent, ez a csökkenés összefügg a tudásalapú gazdaság kialakulásával. És válságba is hozta a baloldali pártokat. A szakmunkás ma már szintén tudásmunkás, és az új egyenlősítő politika szövetségesei a tudásmunkások. A fizikai dolgozók és a tudásmunkások egyaránt érdekeltek a tudásalapú fejlesztésekben. Az alsó osztályok felemelése pedig az egész ország szellemi és gazdasági képességeit növeli.

Társadalmi konszenzus és vita a tudástársadalomról. A tudásalapú társadalom komplex, integrált rendszer. Látványosan oktatás, de az összes felsorolt (és fel nem sorolt) tényező együttes fejlesztését igényli. Alapvető változásokat jelent a mai politikában. Ellenkező irányba mutat, mint a rendszerváltás utáni összes kormány neoliberais politikája. Ezért a váltás, türelmes vitákat, tájékoztatást, a program fokozatos továbbfejlesztését is igényli, ezért is kell széles társadalmi vitára bocsátani.

Irodalom

1. Edward de Bono (1997) *Tanítsd meg önmagadat gondolkodni*. Budapest, HVG.
2. Domschitz Mátyás (2012) *Társadalmi tőke a kommunikáció participációs modelljével*. Megjelent a Bajnok Andrea – Korpics Márta – Milován Andrea – Pólya Tamás – Szabó Levente (szerk.) *A kommunikatív állapot*. c kötetben. Budapest, Typotex.
3. Domschitz Mátyás (2012) *Kommunikatív tőke*. Budapest, Századvég 66. szám.
4. Domschitz Mátyás (2013) *El vagyunk havazva*. Budapest, Typotex.
5. Habermas, Jürgen (1994) *A cselekvésracionális aspektusai*. Jürgen Habermas: Válogatott tanulmányok. Budapest, Atlantisz Kiadó.
6. Horányi Özséb (2007) *Függelék: A kommunikáció participációra alapozott felfogásáról*. In. Horányi Ö. (szerk.) *A kommunikáció, mint participáció*, Budapest, AKTI - Typotex 2007.
7. Pogátsa Zoltán (2016) *Magyarország politikai gazdaságtana - Az északi modell esélyei*. Budapest, Osiris Kiadó,
8. Karl Erik Sveiby (2001) *Szervezetek új gazdagsága: a menedzselt tudás*. Budapest, KJK – Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó Kft.
9. Amartya Sen (2003) *A fejlődés mint szabadság*. Budapest, Európa Könyvkiadó.
10. Tamás Pál (2007) *A tudásalapú társadalom állapota Magyarországon 2015-ben*. Budapest, *Pénzügyi szemle* 52. évf. 3-4. sz. / Internetes letöltés <http://www.matarka.hu/marclist.php?fusz=29470> (letöltés 2017 október 12)